

Hau da fandango, biba Durango!

Daten argibidea ezer baino lehen: urriaren 1erako eskatu didate artikulu hau, beraz ezin eskuratu, eta are gutxiago irakurri, Durangoko Azoka bezperan aterako den nobedade zaparrada. Nik entzun egin dut, badatozen liburuen berri: Inazio Mujika Iraolak zerbait berria omen du aspaldiko partez (zorionak, eta bejondeigula haren zale guztioi!); Lourdes Oñederra fonologiako irakasleak ere fikziozko obra bat aterako omen du, estreinakoa, *Oh! Euzkadi*-ren garaietatik barruan zeukan harrari jaramon eginenez edo; Joxe Azurmendi beste saio liburu batekin dator-kigu, beti bezain zirikatzaile eta aztoratzaile. Nik gomen-datu edo gaitzetsi beharrik gabe, liburu dendetan izango dituzue eta irakurri beldurrik gabe.

Doctor laboris causa

Deustuko Unibertsitateak *honoris causa* doktore izendatu behar du Antonio Zavala, izendatua izango du hau kalera-tzerako. Protokolo hutsezko omenaldiak dira horrelakoak askotan, baina gutxi izango dira, zinez, hain mereziak.

Berrogei bat urte izango dira Zavala liburuak idazten eta argitaratzen hasi zela. Bitarte horretan, zenbat liburu? Inork hamarretik gora idatzi dituenean «ezin konta aha-la» esan ohi dugu, ez dugulako denak irakurtzeko astirik edo modurik izango. Zavalak, berriz, dozenaka ez, zientoka atera ditu liburuak: 300etik gertu izango ditu Auspoa sailak, eta horietatik erdia edo bere izenpea daramatenak. Zavalaren kasuan, dena dela, ia bereizi ezina da non amaitzen den idazlea eta non hasten editorea, batean zein bestean berbera izan baita bere asmoa: herri literatu-ra jaso eta ezagutaraztea, bertsolari eta herri kontalarien lanak bildu eta plazaratzea.

Gaur egun normala iruditzen zaigu denoi bertso altxorra jasota eta sailkatuta egotea, hiriburuetan bibliotekak edukitzea edo euskarazko irrati-telebistak eskura izatea bezain egunerokoa: denok dauzkagu aukeran zerbitzu horiek, eta norberak erabakiko du gero zer edo noiz interesatzen zaion. Diferentzia handi bat dago, ordea: bibliotekak eta irrati-telebistak jende askoren ahaleginez eta diru publikoz sortu diren bezala, herri literaturaren bilketa izugarri hori pertsona bakar batek egin du, inoren laguntzarik gabe: Antonio Zavalak.

Zavalari buruzko gauza gehiago jakiteko egoki izan liteke *Bertsolari* aldizkariaren azken zenbakia irakurtzea, ale monografikoa eskaini baitiote. Zavalaren lana ezagutu nahi duenak, berriz, kaleratu berriak ditu haren azkeneko bi liburuak, Auspoa sailean: *Auspoaren auspoa III*, bere hitzaldiak biltzen dituen, eta *Oiñez eta jakin miñez II*, bere ibilaldietan oinarrituriko artikuluak.

Badakigu txaloak maite ez dituen, eta ez naiz luzatuko beraz esana dagoena beste modu askotan aipatzen. Horrenbestez, bi hitzetan laburtuko dut nik eta euskaltzale guztiok esateko daukaguna: eskerrik asko.

Bazterretik erdira

Liburu eta gai batzuen aipamena ia ezinbestekoa da. Beste batzuen, berriz, ia ezinezkoa. Hots, badira liburu batzuk, dela gaiagatik, dela argitaratu den moduagatik edo tokiagatik, ahazturik gelditzen direnak. Donostiarzentris- moak izango du erru puska bat horretan, baina edozein zentrok sortzen du nahitaez bere periferia. Honakoa, bazterrean geratu diren liburu horietako batzuk gogorarazteko saioa da. Irakurlearen lana izan beharko du gero haiek eskuratu eta irakurtzea.

Koldo Zuazok idatzia da *Arabarrak euskararen herrian*. Eibartarra da Zuazo, Bilbon bizi dena eta Gasteizen lan egin, Filologia Fakultatean. Bereak dira azken aldiko dialektologia lan interesgarrienetakoak, bai berak eginak bai ikasleei zuzendu dizkien tesiak. Interes zientifikoaz gain, eus-

kararen promozio sozialak ere biziki kezkatzen du, eta horren erakusgarri da aipatutako liburua, datu historiko eta linguistiko ugari dituena, baina batez ere hizkuntz komunitate baten bizinahia eta itxaropena adierazten dituena.

Joxemari Velez de Mendizabal ere arabarra da, Aramaiokoa, eta bere herriaren domina jaso berria duena, urteetako lanaren sari gisa. 25 urte baitaramatza Velezek euskal baratze koxkorra aberasten, eta 25 urte hauetan ateratako artikuluen hautaketa bat kaleratu berri du: *Mende laurdena*. Egilearen pentsamendua eta kezkak ezagutzeko ez ezik, Franco oraindik bizi zeneko hartatik gaur arte herri bezala izan dugun bilakaera ikusteko ere balio duen bilduma. Beste gauza bat ere azpimarratuko nuke nik, egilearen merezimenduen artean: komunikabide mota guztietan idatzi duela; oker egon naiteke baina esango nuke ez dela izango euskal prentsarik Velezi artikulua eskatu eta ezezkoa jaso duenik, dela herri aldizkaria dela medio nazionala, eskuindarra nahiz ezkertiarra. Bere jokaera bezain zabala da liburuan jorraturiko gaien aukera ere.

Zuetako askok gogoratuko du *Orhipean* izeneko liburu liluragarri bat, testuz eta marrazkiz euskal herrietako kultura eta bizimodu tradizionalaren erakusketa zabal eta maitasunez betea egiten zuena. Xamar zuen egileak izena (Juan Carlos Etxegoienek ezizena, hobeto esanda), eta askotan galdetu izan diot neure buruari zertan ote dabilen, ez ote duen besterik idazteko asmorik (astero *Argia*-n Asisko Urmenetarekin batera egiten duen irri-marrazkiaz gain). Egin du bada beste liburu bat, bitxia oso, baina aurrekoarekin zerikusirik ez duena. Bere sorterri den Garraldako gertakari historiko bati eskaini dio: *1898, Garralda* du izena, eta urte hartan izandako sute handia kontatzen digu, haren inguruabarra eta ondorenak. Gaur ahaztua badugu ere, guztiz sonatua izan omen zen Euskal Herri osoan. Berezitasunik handiena hizkuntzarena da: elebizar dator liburua, batetik gaztelaniaz, eta bestetik aezkeraz, orain arte literatur erabilerarik izan ez duen nafarreraren azpieuskalkian hain zuzen.

Nafarroatik aldegin gabe, gatozen Aezkoatik Larraul aldera. Xanti Begiristain *Egunkaria*-ko gutunetatik ezagu-

tzen nuen nik, askotan idatzi izan baititu bertan bere protestak eta eskaerak, bi gairen inguruan: euskaltasunaren kontrako erasoak, eta gurpil aulkidunentzako oztopo urbanistikoak. Protesta gutunetik pasadizoen liburura igaro da orain, *Barreak eta haserreak* kaleratu baitu: aurrena bere etxean aitari, eta gero inguruan entzun izan dituen pasadizoak bildu ditu bertara. Pasadizo alai, samur, xeblete eta barregarriak, eta barruan, Xantik berak ohartarazten duen bezala, bizitzaren filosofia edo ikuspegi bat dutenak, garai bateko baserri giroko euskaldunen kultura azken batean. Ez dute balio literario berezirik tratamenduan, baina ez zen hori egilearen asmoa ere, erraz eta gustura irakurtzen den liburua egitea baizik.

Amaitu al dira poetak?

«Poeta hilen kluba» izenburua aldatuta, «poeten kluba hil da» esan liteke ia-ia, BBK eta Kutxaren sariez gain ez baita kasik ezer argitaratzen urte osoan. Egia da generoa bera egon litekeela krisian, literatur prozesuan parte hartzen duten alde guztiak ari baitira huts egiten, errua norena den erabakitzen zaila bada ere: poeta asko iragan da prosara, poesian esan beharrekoa esana dutelako, edo irakurle gehixeago nahi dutelako edo auskalo (azkena, Jose Luis Otamendi, nik liriko eternaltzat neukana); irakurleek poesiari oro har bizkar ematen diotela ez dago frogatu beharrik, arrazoiak zehaztea zailagoa bada ere; editoreok ere, ez dugu errotik baztertzen, inondik ere, baina ez gara bero-bero ibiltzen poesiazko orijinalen bila, eta ez da harritzekoa, ondorengo salmenta nolakoa izaten den kon-tuan hartuta.

Hala ere, poeten arraza ez da hil, inondik inora. Klubak ez ditu ateak itxi beharko. Gehiago ere etor litezke baina nik egunotan bi libururen berri izan dut, oraindik ikusi ez baditut ere; eta bietan, azpimarratzeko datua da hau, egile horien estreinako liburua da. Batean Lutxo Egia da egilea, hainbat komunikabidetan kolaboratzaile ibilitako bilbotarra, haurrentzako olerki sorta bat plazara-

tu duena: *Kalezuloko animalien itzalak*. Beste poeta Martin Etxeberria dugu, gazte zarauztar bat, letren munduan orain arte ezezaguna, *Katiluaren ipurdiak* argitaratu behar duena. Zorionak idazleei, eta animoak ez haiei baizik irakurleei, ea, aspaldiko partez, poesia liburu bat irakurtzen duzuen.

Itzultzaileei ohore

Uste dut liburu iruzkinak egiten aritu naizen urte honetan (laugarren sorta da hau) ez ditudala inoiz aipatu liburu itzuliak. Toki faltaz ala sortutakoei lehentasuna eman diedalako. Nolanahi ere, haien lanak duen balioa eta merezi duen estimazioa aitortu nahi nituzke hemen. Literatura unibertsaleko hainbat pitxi gure hizkuntzan izateak duen garrantzi kulturalaz gain, sortzen gabiltzanontzat ere ezinbesteko makulu dira, hizkuntza literarioa egunero fintzeko eta aberasteko ahaleginean lankide. Goiko hori hainbat aldiz esana dago dagoeneko. Bego beste behin, nolanahi ere.

Goraipamen hutsa izan ez dadin, oraintsu kaleratu diren hiru itzulpen ekarriko ditut hona. Irene Aldasorok James Joyceren *Dublindarrak* euskaratu du, orain urte batzuk *Artistaren gaztetako portreta*-rekin egin zuen bezala; *Ulysses* mitikoarekin ez omen da ausartzen, eta ulertzekoa da: gauza asko falta zaigu euskaratzeko, eta pausoak bata bestearen atzetik egin behar dira.

Koro Navarrok Dylan Thomas-en *Artistakume baten erretratua* itzuli du. Ez dut liburua ezagutzen, beraz lehenengoz euskaraz irakurtzeko parada izango dut, eta Navaroren trebezia ezagututa ez dut dudarik jatorrizkoaren balioak galdu gabe dastatu ahal izango dudala.

Ondo samar ezagutzen dudan liburu bat Jose Saramagoren *Lisboako Setioaren Historia* da, itzultzeko benetan zaila behar duena, baina Jon Alonsok eutsi egin dio desafioari, eta desiratzen nago emaitza ikusteko. *Camembert helburu*-ko filigrana literarioa egin zuenak ez zuen edozer gauza egingo.

Modan ote dago autobiografia?

Autobiografiaren bolada zela Estatu Batuetan kontatu zigun Joseba Gabilondok *Hegats* aldizkarian, eta iragartzen zuen Euskal Herrian ere errealitate sozialaren berri ematen zuten istorioak gaindituta geratuko zirela eta horren ordeztu istorio pertsonalak kontatu behar zirela, maitasunezkoak esate baterako. Datuak hautatuz beti esan ahalko du igarle batek asmatu egin zuela, halakoa aipatuz baina beste hura ezkutatuz. Lanbide zaila baita bestela geroari antzematea.

Esate baterako, kutsu autobiografiko handiko liburuak ari dira plazaratzen egunotan. Bata, Xabier Amurizarren *Banaz, enaz*, hainbat gogoeta eta zertzelada jasotzen dituena, bizkaieraz gehienak eta euskara batuaz beste zenbait, bertso gintzaren inguruan gertatuak ardatz harturik, horren bitartez bere bizipenen eta pentsamenduen berri emateko.

Beste bat, Joxe Iriarte *Bikila*-rena, *Borroka*ren *gorrian* izenburukoa, bere eboluzio ideologiko, bizitza politiko eta borroka ugariak kontatzen dizkiguna. Bata zein bestea pertsonalak dira, Gabilondok iradokitzen duen moduan, baina errealitate sozialaren garrantzia erabatekoa da bertan.

Beste liburu autobiografiko bat ere kaleratzekoa da, *Nerabearen biluzia* izenekoa, baina honetaz hobe izango dut ezer ez esatea, ni neu bainaiz egilea.

Agur eta banoa

Ez zaitut ezagutzen, irakurle; ez dakit zein den zure aurpegia, ez zer iruditu zaizkizun nire artikuluxka hauek. Lagun arteko solas gisa planteatu ditut nik, baina beste aldean lagunik ote nuen jakin gabe. Gogor samarra egiten du horrek kritikariaren lana. Norbaitek egin behar du hala ere. Nik orain utzi egingo dut. Hurrena datorrenak lagun eta irakurle bat izango du nigan, zalantzarik gabe, ofizioaren gogorra ezagutzen duenaren elkartasunez. ¶